

Essay

Å trives med/i motstand?

Line Ottesen Bjærke

Sammendrag

Dette essayet handler om mulige sammenhenger mellom barns trivsel i barnehagen og barns motstandshandlinger. Begrepet motstand er tatt inn i rammeplanen og handler blant annet om å løfte frem kritisk tenkning som en del av barns dannelsesprosesser. Min påstand er at det er sammenheng mellom det å yte motstand i barnehagen og barns trivsel. Der ansatte i barnehagen ønsker seg glade, fornøyde barn, som med iver deltar i lek og på ulike aktiviteter, kan det hende vi ikke gir motstanden den plassen den fortjener. Trygghet kan være et fundament motstand springer ut av. Men motstand kan også springe ut fra trange rammer for hva som kan sies og gjøres. I begge fall vil det påvirke muligheten for å trives i barnehagen.

I dette essayet har jeg alliert meg med Hannah Arendts teoretiske perspektiver og lar en enkel hendelse fra barnehagen løpe som en rød tråd i sammenkoblingen av begrepene. Hendelsen er anonymisert, og den skrives i jeg-form fordi det synliggjør en av Arendts viktige poenger, at vi er vesener av enestående ulikhet fra begynnelse til slutt men alltid omgitt av våre like. Både når vi trives og når vi yter motstand.

To thrive in the face of resistance

Abstract

This essay concerns the possible connection between the well-being and place of resistance for children in kindergarten. The phrase resistance is incorporated into the national pedagogical plan for kindergartens and, amongst other things, it highlights critical thinking as a part of children's development. My claim is that there is a connection between resistance and the well-being of children in kindergarten. When employees in the kindergarten want happy children who actively and enthusiastically participate in play and activities, we might not give resistance the space it deserves or needs. The feeling of safety can be a foundation from where resistance can rise. However, resistance can also develop from strict rules regarding what you are allowed to say or do. In both cases it will affect the possibility of children thriving in kindergarten.

In this essay I have worked with Hannah Arendt's theoretical perspectives and throughout my text I'm using a single event taken from a kindergarten and connecting it to the different concepts described in my text. The boy in this event can be any boy, but the event is written from an I-perspective because it sheds light on one of Arendt's important points, that we are beings with unique differences from beginning to end but are always surrounded by our equals. Both when we are thriving and when we are in opposition.

Innledning

Barnehagen skal arbeide for at alle barn skal trives, og ha gode dager i barnehagen. Samtidig skal barnehagen bidra til at motstand får en naturlig plass i hverdagen. Hva skjer dersom vi kobler sammen trivsel og motstand? Hvilke sammenhenger kan det være mellom det å trives i barnehagen og motstand?

Barn gjør motstand i barnehagen. De protesterer overfor voksne og hverandre. «Hvorfor må vi spise nå, nå som det var så gøy?»; «Nå er det min tur å huske!»; «Du er ikke bestevennen min hvis ikke ...»; «Ja, vi skal bare ...» I rammeplanen (Utdanningsdirektoratet 2017) er begrepet motstand tatt inn og det heter at «(...) gjennom samspill, dialog, lek og utforskning skal barnehagen bidra til at barna utvikler (...) evne til å yte motstand» (ibid: 21). Hvordan kan motstand kobles sammen med trivsel i barnehagen? Å tenke begrepene sammen kan gi nye innganger til å se mulige sammenhenger mellom det å yte motstand og det å trives i barnehagen. Jeg har alliert meg med Hannah Arendts (2012) teoretiske perspektiver og lar en enkel hendelse fra barnehagen løpe som en rød tråd i sammenkoblingen av begrepene.

En hendelse i en strøm av hendelser

Barnehagehverdagen er kompleks og kan oppleves som en strøm av hendelser som pågår samtidig, og som overlapper hverandre. Hendelser ligger alltid i midten, «(...) de ligger mellom det som akkurat-var og det-som-kommer ... kun til stede i det passerende» (Leirpoll 2015: 109). Det som fanger oppmerksomheten kan være noe som bryter med hva som forventes. I en strøm av hendelser opplevde jeg noe som brøt med det forventede, noe som fikk meg til å stoppe opp:

Vi har lekt med en stor skumgummiterning, og nå som leken er avsluttet, skal vi levere den tilbake. Thomas sier at han ikke vil levere den tilbake fordi den var så gøy å leke med. Jeg sier at «det vi låner må vi levere tilbake». Han setter seg ned på gulvet. Holder terningen i et fast grep og sier tydelig «Nei!» mens han ser på meg. «Jeg vil ikke!» Han holder blikket mitt og retter ryggen.

Denne hendelsen, mellom det som var og det som kommer, opplever jeg som motstand. Det er en hendelse jeg viderefremidler som en fortelling med ønske om å «... åpenbare mening til det som ellers ville fremstå som en tilfeldig rekkefølge av hendelser ...» (Arendt i: Øverenget 2003: 98). Thomas gir meg motstand. Han gjør seg klar til noe, noe som jeg vurderer som en slags kamp, og han har tilsynelatende ingen planer om å gi tilbake terningen. Vi har ulike oppfatninger om hva som bør skje og våre viljer brytes mot hverandre. Motstanden setter i gang bevegelser: ordene som sies, blikket som festes, ryggen som rettes opp, grepet rundt terningen. Hva er det med Thomas sine handlinger som får meg til å vurdere dette som motstand, som får meg til å stoppe opp og søke etter mening i hendelsen? Instinktivt vurderer jeg dette som noe annet enn noe jeg må overkomme, en hindring, en problematisk handling.

Motstand

Motstand kan forstås som «(...) det å handle, mer eller mindre åpent, mot det forventede og det som uttrykkes som ønskelig» (Seland 2013: 165). Hvordan man forstår motstand er avhengig av hvilke teoretiske perspektiver som er virksomme og motstandsbegrepet kan knyttes til Foucault som sier «(...) Where there is power, there is resistance»

(Øksnes og Samuelsson 2017: 15). Relasjonen mellom meg og Thomas er en asymmetrisk relasjon hvor jeg som voksen og barnehagelærer, besitter makt. Makten er til stede i både tanke, handlinger, og den materielle verden vi deler. I alle maktrelasjoner vil det alltid finnes punkter for motmakt, tydelige «nei, jeg vil ikke!»

En barndom preget av trivsel

Ifølge Koch (2013) kan det å utfordre forventninger ha en positiv innvirkning på barns trivsel. Der jeg står, midt i en hendelse, opplever jeg ikke Thomas som en gutt som mistrives i barnehagen. Han oppleves som uenig i mine vurderinger og klar for å yte den motstanden som kreves for å fortsette leken. Hvis denne hendelsen kan ha en positiv innvirkning på Thomas sin trivsel, hva er trivsel og hvordan kommer den til syne i barnehagen?

| - *Bildene viser steder og barn, men svært få voksne.*

Koch (2013: 2) hevder at det ikke har vært mulig å komme til en entydig definisjon av begrepet trivsel ettersom mange «[...] forskjellige metoder og definitioner tages i bruk i bestræbelsen på at konstruere en videnskabelig forklaring på et så komplekst fænomen som trivselsbegrebet» (ibid). Noe av det man er enig om er at trivsel kan ses på som kulturelt betinget og et subjektivt anliggende. Trivsel oppfattes som en personlig kvalitet ved tilværelsen, noe alle har krav på. Trivsel handler om «[...] en følelse av harmoni og indre glede eller fornøydhet, og avhenger i stor grad av en grunnleggende følelse av trygghet, gode relasjoner til andre mennesker og en følelse av å ha innflytelse over eget liv» (Sandseter og Se-

land 2016: 42). Trivsel ses som et sosialt fenomen fordi det handler om å bli sett og inkludert i et fellesskap.

Barn som trives i barnehagen knytter trivsel til det å ha noen å leke med, at barna er snille med hverandre, at de voksne hører og forstår dem og at noe sier hei når de kommer i barnehagen (Bratterud, Sandseter og Seland 2012). Barnas opplevelse av trivsel kan se ut til å stemme overens med forskningsarbeidet til Koch (2012, 2013). I hennes arbeid tok barn bilder av det som gjorde dem glad i barnehagen. Bildene viser steder og barn, men svært få voksne. De voksne som finnes er de som leker, hjelper til, ikke de som hever stemmen, forteller barna hva de skal gjøre, eller som avbryter aktiviteter. Jeg avbryter en aktivitet, jeg stopper leken. Hvordan bidrar jeg til Thomas sin opplevelse av trivsel i barnehagen? Voksne er ikke er uten betydning for barnas trivsel, fordi trivsel er nært forbundet med fellesskapet, noe de voksne i barnehagen skaper rammer for (Koch 2012: 9). Hvordan bidrar voksne til å skape trivsel i barnehagen og hvilken plass kan mostand få i dette arbeidet?

Å bringe sine begynnelse til verden

Hanna Arendt beskriver hvordan mennesker har behov for ulike, og unike, responser fra et fellesskap for å tre fram som subjekter. Som mennesker er vi like, av det samme, men som individer ulike og unike. Som mennesker må vi forholde oss til andre mennesker og vår unike individualitet kommer til syne gjennom vår tale og våre handlinger. For å kunne handle må «[...] man befinne seg i et fellesskap som gjør det mulig å være et individ» (Øvereng 2003: 80). Mennesker fødes inn i en verden som allerede er der og med vår inntreden i verden begynner *en ny og uforutsigbar fortelling*.

De nye begynnelsene mennesker bringer inn i verden er avhengig av andre mennesker og deres uforutsigbare svar (Arendt 2012: 179; Larsen 2016: 113). Hvordan barns nye begynnelse møtes av andre barn og voksne er avgjørende for hva som skjer videre og hvilken betydning det får. Hvordan jeg møter Thomas handler om hvordan hans begynnelse blir tatt imot, like mye som hans mottagelse av min begynnelse. Vårt møte finner sted i fremtredelsesrommet, det mulige mellomrommet mellom individene i et fellesskap. Gjennom Thomas sine, og mine handlinger og aksjoner, skaper vi et fremtredelsesrom, «(...) et rom som oppstår overalt der mennesker omgås med hverandre som handlende og talende» (Arendt 2012: 205), og hvor det bør være plass til ulike måter å betrakte verden på, der alle har like muligheter til å bli sett, hørt, forstått og respektert (Giæver 2014: 15). Sett i lys av Arendt er det rom for denne ulikheten, at vi er uenige om hva som skal skje, men at våre begynnelse ivaretas uten å betraktes som «sand i et maskineri» eller begrenses til egenskaper knyttet til enkeltmennesker. For Thomas *er ikke* slik, han handler i et fremtredelsesrom og setter i gang en prosess vi ikke på forhånd vet hvor ender. Det er i handlingen, og ikke som et resultat av den, at subjektiviteter trer fram (Arendt 2012: 180–81). Det er noe som *gjøres* i handling og ikke noe som *er i* mennesket. Å tørre å uttrykke hva man selv mener og vil, behøver ikke gå på tvers av det «å ha det bra» i barnehagen. At trivsel kan knyttes til en følelse av trygghet, gode relasjoner til andre mennesker, og en følelse av å ha innflytelse over eget liv, betyr ikke nødvendigvis enighet. I fremtredelsesrommet trenger man ikke mene det samme, men man må ha respekt og forståelse for de ulike meningene som kommer fram.

Nye begynnelse skal ikke forstås som

noe som aldri før har hendt. I barnehagen finnes mange fortellinger om motstand og trivsel, men fortellingene er ulike, handlingene unike og er alle avhengig av det fellesskapet de er en del av. Nye begynnelse forstås som noe som stadig foregår der mennesker møtes, der de er i stand til å bryte med det forventede, der de introduserer noe nytt som kommer uventet, og som bidrar til fornyelse av det som allerede er (Arendt 2012: 179; Larsen 2016: 118). Når Thomas ikke vil gi fra seg terningen kan vi se det som at han bringer noe nytt inn i verden, i vårt møte. Denne hendelsen, disse handlingene, er ikke like selv om de kan ha noe gjenkjennende ved seg. Når vi bruker begrepet motstand er det fordi vi har ideer om at noe kan synes likt, selv om enhver handling er en ny begynnelse og ethvert initiativ er uforutsigbart. På samme måte tenker vi trivsel, som noe likt men allikevel ulikt, slik det trer fram i hendelser og skapes gjennom fortellinger.

Barnehagen, ramme for barns trivsel og motstand

Møtet mellom Thomas og meg skjer innenfor rammene av den samfunnsinstitusjonen barnehagen er. Jeg er mer enn bare meg, jeg bærer med meg kunnskaper, erfaringer og refleksjonspraksiser fra barnehagelærerutdanningen. Politiske myndigheter stiller, gjennom barnehageloven og rammeplanen, krav og forventninger til barnehagelæreren og innenfor enhver barnehage er det utviklet ulike sosiale og kulturelle praksiser. Det som kommer til syne i relasjonen mellom Thomas og meg, er noe *mer* enn en relasjon mellom oss, den bærer med seg en hel verden og det er i denne verden våre handlinger må ses. Arendt mener at denne tilsynekomsten krever en relativt stabil ramme «(...) et offentlig

rom som en konstitusjon garanterer for» (Mahrtdt 2004: 541). Når nye generasjoner kommer til, med alle sine nye begynnelse, alle sine unike perspektiver, trengs det en verden som er stabil nok til å ta imot det «(...) stormangrep som alle nye generasjoner innleder sitt liv i verden med» (ibid). Det trengs rammeverk som kan sette grenser, og som voksen i barnehagen er jeg en del av et slikt rammeverk. Når vi møtes, slik som Thomas og meg, er vi prisgitt hvordan vi plukker opp hverandres begynnelse. Vi er prisgitt at vi ser dette som nye begynnelse. Likevel er det ikke gitt at dette skjer. I et mangfold av mulige responser ligger mulighetene for å kontrollere responsene på våre begynnelse. Ulike måter å kontrollere på, kan være å stigmatisere andre mennesker og frata dem muligheten til å handle. Ved å stemple Thomas på ulike måter, ville jeg kunne frata han handlingsrom og dermed også frata han frihet. Jeg kunne oversett handlingen, gått min vei og kanskje ingenting ville kommet av hans initiativ. Hans begynnelse ville ikke «(...) komme til verden» (Biesta 2014: 132). Hvis det var en godkjent handlemåte i barnehagen ville jeg kunne støtte meg på hva som oppleves som akseptert. Jeg kunne tenkt i tråd med det Koch omtaler som idealer om det avstemte barnet, barnet som uttrykker glede og tilfredshet «(...) størstedelen af tiden, og som tilpasser sig og lever op til de i institutionen gældende normer og forventninger uden nævneværdig modstand» (Koch 2012: 23).

| - Det finnes flere dagsordener enn de man ser og det er i dette mangfoldet av handlinger at undergrunns-livet lever.

Men hva menes med uten «nævneværdig modstand»? Når er det for mye eller for lite motstand? Når er motstand noe som

hemmer trivsel? Å handle vil alltid være forbundet med det å bevege i et mangfoldig landskap av andre handlende mennesker og gjennom handlinger kan det knyttes både glede og trivsel, men også lidelse og negative konsekvenser. Hvis Thomas sitt initiativ ikke blir plukket opp kan det få konsekvenser for opplevelsen av trivsel i barnehagen. Men er det nødvendigvis bare jeg som må plukke opp Thomas sin begynnelse? Nettopp i det uforutsigbare finnes muligheten for at motstand kan ta nye veier, kanskje det kan plukkes opp av andre og spinne videre i retning av friheten? Corsaro (i: Koch 2013: 9) bruker begrepet undergrunns-liv når han beskriver hvordan barn balanserer mellom det å følge voksnes forventninger og samtidig delta i barnefellesskapet, et fellesskap som til tider kan være på siden av eller i opposisjon til, hva voksne forventer. Han beskriver hvordan barn skaper strategier for å unngå de voksnes regler og hvordan de deler disse strategiene. Koch (ibid) mener at de som trives i barnehagen er de som behersker denne balansen, å utfordre uten å ekskluderes av de voksne, samtidig som ens begynnelse plukkes opp i fellesskapet mellom barna. Kan det tenkes at Thomas sin motstand kan plukkes opp av andre barn, barn som er nær, men som befinner seg utenfor min horisont, men likevel er til stede? Kan hans handlinger bidra til å styrke undergrunns-livet, det fellesskapet mellom barna som er utenfor voksnes blikk? I min beskrivelse av hendelsen finnes bare Thomas og jeg. Jeg kan ikke fornemme noen andre, men at jeg ikke fornemmer betyr ikke at det ikke foregår handlinger bak min rygg. Når jeg retter mitt blikk mot Thomas er det bare han jeg ser, men i det store rommet vi befinner oss i er det andre til stede, men ikke på en slik måte at jeg inkluderer dem inn i hendelsen. Det kan være små og stille hendelser som ikke blir opp-

daget, men som likefullt er viktig for de som deltar. Det finnes flere dagsordener enn de man ser og det er i dette mangfoldet av handlinger at undergrunns-livet lever. Kanskje det er nettopp i dette undergrunns-livet at motstand og trivsel finner hverandre, gitt at barnehagen tør leve med det uforutsigbare mangfoldet innenfor rammen av det barnehage kan være.

Å spinne trådene ferdig¹

I dette essayet har jeg forsøkt å utforske mulige sammenhenger mellom motstand og trivsel slik det kan komme til syne i barnehagen. Jeg har forsøkt å la Hannah Arendt sine tanker løpe som en rød tråd sammen med én enkelt hendelse i barnehagen. Min påstand er at det er sammenheng mellom det å yte motstand i barnehagen og barns trivsel. Der vi ansatte i barneha-

gen ønsker oss glade, fornøyde barn som med iver deltar i lek og på ulike aktiviteter, kan det hende vi ikke gir motstanden den plassen den fortjener. Trygghet kan være et fundament motstand springer ut av. Men motstand kan også være for trange rammer for hva som kan eller ikke kan gjøres. I begge fall vil det påvirke muligheten for å trives i barnehagen. Hvis vi skal ta Hannah Arendt sine tanker på alvor, må vi la veven av relasjoner som allerede finnes, forut for våre nye begynnelse, være åpne for å slå inn nye tråder. En ny begynnelse, en motstandshandling eller et «kom, bli med», kan slås inn som en som ny tråd og endre mønstret som allerede er der. Trådene spinnest ferdig og fortelles som våre livshistorier. I møtet mellom Thomas og meg finnes det allerede tråder i veven, våre påbegynt livshistorier.

Note

¹ Overskriften viser til Arendts beskrivelser av menneskelig samhandling som en vev, et system av relasjoner. Trådene forandrer mønstret og «(...) spinnest trådene ferdig, viser de et klart og tydelig mønster; de lar seg fortelle som livshistorier» (Arendt 2012: 186).

Litteratur

- Arendt, H. 2012. *Vita Activa – det virksomme liv*. Oslo: Pax Forlag.
- Biesta, J. J. G. 2014. *Utdanningens vidunderlige risiko*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bratterud, A., Sandseter, E. B. H. og Seland, M. 2012. *Barns, trivsel og medvirkning i barnehagen. Barn, foreldre og ansattes perspektiver*. Rapport 12/2012. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS. Barnevernets utviklingssenter.
- Giæver, K. 2014. *Inkluderende språkfelleskap i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Koch, A. B. 2012. Idealet om det glade og afstemte barn. Pædagogers blik for trivsel i børnehaven. *Nordisk barnehageforskning* 5(16): 1–21.
- Koch, A. B. 2013. Når børn trives i børnehaven. *Dansk pædagogisk tidsskrift* 1.
- Larsen, A. S. 2016. Å føre sine begynnelse til verden. I: Sandvik, N., Johannesen, N., Larsen, A. S., Nyhus, M. R. og Ulla, B., red. *Småbarnspedagogikkens komplekse komposisjoner. Læring møter filosofi*. Bergen: Fagbokforlaget: 113–132.

- Leirpoll, B. 2015. En åpenhet for hendelsene som kommer – om å plugge teori inn i – og dermed improvisasjonens muligheter for andre innganger til – barnehagelærere pedagogisk-etiske praksis. I: Otterstad, A. M. og Reinertsen, A. B., red. *Metodefestival og øyeblikksrealisme – eksperimenterende kvalitative forskningspassasjer*. Bergen: Fagbokforlaget: 103–120.
- Mahrtdt, H. 2004. Hannah Arendt: Dannelse til humanitet. I: Steinholt, K. og Løvlie, L. *Pedagogikkens mange ansikter. Pedagogisk idehistorie fra antikken til det postmoderne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sandseter, E. B. H. og Seland, M. 2016. Norske 4–6 åringers trivsel i barnehagen. *Første Steg* 16.
- Seland, M. 2013. «Nei! Jeg vil ikke!» Hvordan forstå barns motstand i barnehagen som en del av deres dannelse til demokrati? I: Greve, A., Mørreaunet, S. og Winger, N., red. *Ytringer. Om likeverd, demokrati og relasjonsbygging i barnehagen*. Bergen: Fagbokforlaget: 163–176.
- Utdanningsdirektoratet 2017. Rammeplan for barnehagen.
- Øksnes, M. 2017. Lekende motstand som frihetserfaring. I: Øksnes, M. og Samuelsson, M., red. *Motstand*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk: 141–163.
- Øksnes, M. og Samuelsson, M. 2017. «Nei, jeg gjør det på min måte!» Motstand i barnehagen. I: Øksnes, M. og Samuelsson, M., red. *Motstand*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk: 11–34.
- Øverenget, E. 2003. *Hannah Arendt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Line Ottesen Bjærke er barnehagelærer og masterstudent i barnehagepedagogikk på OsloMet – storbyuniversitetet. Arbeidstitel for masteroppgaven hennes er «Barne- og ungdomsarbeideren – lev barnehageliv». I den intervjuer Bjærke barne- og ungdomsarbeidere om deres opplevelser av egne faglige kompetanser i møte med barnehagens hverdagsliv. I tillegg til utdanning som barnehagelærer, masterstudent i barnehagepedagogikk, arbeider Bjærke som lærer på Rosenvilde videregående skole.
Kontaktadresse: libjaerk@online.no og line.ottesen.bjarke@rosenvilde.vgs.no

Utgiver: Norsk senter for barneforskning ved Institutt for pedagogikk og livslang læring, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU.

Dette er en artikkel med åpen tilgang (open access). Alle artikler i *Barn* publiseres i overensstemmelse med Creative Commons-lisensen CC BY 4.0. Det betyr at alle fritt kan lese, laste ned, kopiere, skrive ut, søke i eller lenke til den fullstendige og ferdig bearbejdede teksten.